

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

**PROJECT “Creating of preconditions for revival of traditional crafts
in the cross-border region”**

REF. №2007CB16IPO006-2011-2-057

**CONTRACT TITLE: Strategy and action plan for revival of traditional
crafts in cross border region**

Niš/ Republic of Serbia and Pernik, Kyustendil/ Republic of Bulgaria

STRATEGY AND ACTION PLAN 2014 - 2019

CONTRACTOR:

*Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,
CCI Number 2007CB16IPO006*

PREDGOVOR

U sve bogatijoj ponudi roba i usluga, domaćih i inostranih proizvođača, koja je dostupna potrošačima na tržištima Republike Srbije i Bugarske, izdvaja se jedan segment koji je poseban i vredan pažnje a istovremeno veoma ekonomski slab. Reč je o proizvodima i uslugama starih zanata, koji se na tradicionalan način stvaraju već vekovima u našoj zemlji i koji su karakteristični za naš narod i naše podneblje.

Moderno doba je skoro potpuno istisnulo ove proizvode i usluge sa spiska potreba savremenog potrošača. Oštra i često neravnopravna konkurencija industrijskih proizvoda, neretko bagatelnih uvoznih supstituta inferiornog kvaliteta, prouzrokovala je izostanak tražnje koji pretili opstanku tradicionalnih zanata u Republici Srbiji i Bugarskoj. Ovakvo nepovoljno stanje u kojem se nalaze tradicionalne zanatlije nije isključivo prouzrokovano promenom ukusa potrošača, troškovno-cenovnim faktorima i neprilagođenošću savremenim tržišnim zahtevima, već su i nebriga društva, kao i izostanak odgovarajuće podrške dve države doprineli su da su mnoge zanatske radnje zatvorene i da tradicionalne zanatske veštine u Srbiji i Bugarskoj izumiru.

Projekat «Stvaranje preduslova za oživljavanje tradicionalnih zanata u prekograničnom regionu » koji su sačinili NVO „ Balkanski Razvojni Tim“ iz Niša, Gradska Opština Pantelej iz Niša kao i Fondacija Korenjak iz Republike Bugarske, a koji je podržala Evropska unija kroz IPA Program prekogranične saradnje Bugarska-Srbija, ima za cilj da stvori povoljne uslove za oživljavanje starih zanata kroz unapredjenje starih zanata u prekograničnom regionu kao alatu za održivi ekonomski razvoj i turizam , da podstakne lokalno stanovništvo da započnu stare zanate kao sopstveni biznis , razmenu iskustava izmedju proizvođača starih zanata sa obe

*Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,
CCI Number 2007CB16IPO006*

strane granice kao i da podstakne kulturnu saradnju kroz održavanje redovnih sajмова i izložbi starih zanata.

Strategija i akcioni plan koji je pred Vama i koja predstavlja prvi dokument takve vrste u Srbiji i Bugarskoj, ima za cilj da doprinese razvoju tržišta proizvoda i usluga starih zanata povećanjem nivoa poslovnih aktivnosti putem jačanja konkurentnosti i informisanja potrošača o prednostima ovih proizvoda i usluga, njihovoj lepoti i upotrebnoj vrednosti u savremenom životu. Strategija i akcioni plan za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu Niš , Prenik, Ćustendil , nastala je u saradnji sa zanatlijama ,stučnjacima i institucijama iz obe države koji se profesionalno bave materijom starih zanata. Njena namena je da lokalnoj i široj javnosti u regionima obuhvaćenim strategijom na sveobuhvatan način utvrdi probleme i mogućnosti za razvoj starih zanata u Nišu, Perniku i Ćustendilu i da kvalitetnim podacima i konkretnim rešenjima dovede do ponovnog javljanja potrebe savremenog potrošača za ekskluzivnim tradicionalno izrađenim proizvodima i uslugama. Nesumnjivo je da se očuvanjem i razvojem starih zanata u Republici Srbiji i Bugarskoj ne samo podstiče zapošljavanje i ekonomski razvoj oslabljenog privrednog podsektora, obezbeđenjem egzistencije tradicionalnih zanatlija koji su najprisutniji u nedovoljno razvijenim delovima ove dve zemlje, već se čuva kulturno i istorijsko nasleđe u koje spada i zanatstvo, od zaborava i iščezavanja što i jeste obaveza svake države i društva.

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

CILJEVI STRATEGIJE

Oblast starih zanata odlikuje niska akumulativnost, radno intezivan oblik proizvodnje, relativno skupi (cenovno nekonkurentni) proizvodi u odnosu na zamenljive industrijske proizvode, mala dohodovnost, mali broj zaposlenih (vlasnik sa nijednim ili jednim zaposlenim) i nepovoljna starosna struktura zaposlenih. Karakterističan oblik organizacije je zanatska radionica sa srazmerno visokim administrativnim troškovima, kao i potpuno odsustvo marketinga u poslovanju i nepostojanje savremenih kanala distribucije.

Usled manjkavosti u obrazovnom sistemu, mladi nisu u mogućnosti da ovladaju veštinama i znanjima potrebnim za obavljanje ovih delatnosti koja rezultira njihovom nezainteresovanošću za stare zanate i nastavljanje tradicije.

Imajući ovo u vidu, potrebno je obezbediti katalošku prodaju sa kurirskom dostavom, prodaju preko interneta (elektronska trgovina) i specijalizovanih prodavnica, kao i trgovinskih centara i lanaca koji bi predstavljali nove vidove distribucije.

Pozitivna evropska i svetska iskustva svedoče da je akcijom države i drugih zainteresovanih strana moguće ne samo sprečiti propadanje i gašenje starih zanata, već relativno skromnom budžetskom podrškom postići revitalizaciju i razvoj starih zanata sa blagotvornim dejstvom na smanjenje nezaposlenosti i siromaštva, ujednačeni regionalni razvoj i ekonomski prosperitet.

Strategija je koncipirana tako da predloži osnaživanje postojećih resursa u cilju povećanja ponude kvalitetnih proizvoda u usluga i širenja tržišta sa obe strane granice, podrškom zanatlijama da koriste marketing, racionalizuju administraciju i koriste savremene vidove trgovine. Lokalnim samoupravama u Nišu, Perniku i Ćustendilu kao i državnim institucijama predstoji da pokrenu obuhvatan proces razvoja u sektoru starih zanata kako bi se očuvale i razvijale majstorske veštine kojima prete izumiranje, obezbedili uslovi da zanatski poslovi ojačaju svoju

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

konkurentnost i samoodrživost u savremenim tržišnim uslovima, kao i da se podrže različiti oblici udruživanja starih zanatlija (esnafske organizacije i udruženja u okviru privrednih komora, klasteri) u cilju efikasne razmene informacija i znanja, efektivnog zajedničkog nastupa na tržištu, smanjenja troškova poslovanja i objedinjene nabavke i plasmana.

Ciljevi strategije :

1. Razvijeno unutrašnje tržište proizvoda i usluga starih zanata u regionima Niš, Pernik i Čustendil kao i razmena iskustva, znanja, dobrih praksi i roba u prekograničnom regionu;
2. Povećan nivo poslovnih aktivnosti i ojačana konkurentnost proizvoda i usluga starih zanata.
3. Razvijena ponuda obuka za bavljenje starim zanatima i uspostavljen mehanizam kroz formalni obrazovni sistem.
4. Uspostavljen sistem udruživanja u sektoru starih zanata (asocijacije, udruženja, zadruge, klasteri.), što doprinosi jačanju položaja starih zanata na tržištu i legitimiše i osposobljava za partnerski odnos sa državom,
5. Efektivno pozicionirani proizvodi i usluge starih zanata na domaćem i inostranom tržištu.

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

DEFINICIJA , PODELA I VRSTE ZANATA

Radi boljeg razumevanja šta predstavlja samo bavljenje zanatstvom i boljeg razumevanja same strategije a na osnovu zakonskih regulativa u Republici Srbiji i Republici Bugarskoj (Zakon o Zanatima Republike Bugarske , Zakon o kulturnom nasledju Republike Bugarske kao i Pravilniku o određivanju poslova koji se smatraju umetničkim i starim zanatima, odnosno poslovima domaće radinosti (Službeni glasnik Republike Srbije, br.21/2005) u narednom odeljku cemo se pozabaviti definicijom i podelom zanata. Pritom se necemo baviti samom klasifikacijom zanata koja je detaljno opisana i sadržana u dokumentu „ Procena sadašnjeg stanja za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu“ koji je izradio partner na projektu iz Republike Bugarske i koji je integralni deo i prilog uz ovu Strategiju i Akcioni Plan.

Zanat označava veštinu (uglavnom onu manuelnu, odnosno veštinu ručnog rada), ali i profesiju koja podrazumeva celokupan proces izrade unikatnih proizvoda, uz korišćenje mahom jednostavnih alata. Zanati se obično zasnivaju na tradicionalnim znanjima i tehnologijama, ali su istovremeno kod njih značajni kreativnost i inovativnost majstora. Zanate s jedne strane karakterišu funkcionalni i utilitarni proizvodi, ali i proizvodi i prakse u okviru dekorativnih umetnosti, kao i oni predmeti koji imaju druge simboličke, umetničke, duhovne funkcije (ikonopis, gradnja muzičkih instrumenata i sl.)... Takođe, osobenost zanata je upotreba prirodnih materijala u procesu proizvodnje (drvo, koža, glina, staklo, tekstil, metal...)

Zanatska delatnost u Srbiji i Bugarskoj se može podeliti u četiri osnovne kategorije a u saglasnosti s kategorizacijom zanata navedenim u postojećim zakonskim odredbama i pravilnicima

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

Umetnički zanati

Njihova ključna osobenost je relativno visoko estetsko svojstvo zanatskih proizvoda. Većina umetničkih zanata je duboko ukorenjena u tradiciji ili su inspirisani njome. U tržišnom smislu su uglavnom i danas aktuelni, za razliku recimo od većine tradicionalnih seoskih zanata. Pretežno su vezani za gradske sredine. Koriste nove tehnologije obrade predmeta. U izvesnoj meri utiču na kvalitet i scenu savremenog umetničkog dizajna.

Primer: Slikanje na staklu, keramici, drvetu, kamenu...; umetnička izrada nakita od metala

Tradicionalni zanati

Praktikuju se pretežno na selu, a u gradskim sredinama sve do zadnjih decenija XX veka. Najveći broj njih je do danas gotovo iščezao, jer ne postoji značajna potražnja za njihovim proizvodima na tržištu. U njih svrstavamo tradicionalnu izradu predmeta, zatim zanate usko vezane za graditeljsku delatnost, a delimično i tehnologije pripreme pojedinih prehrambenih proizvoda.

Domaća radinost

U prošlosti se ova odrednica odnosila više na izradu predmeta za potrebe domaćinstva, a manje za potrebe tržišta. Prevažodno se pod ovim pojmom podrazumevala tekstilna radinost čiji su nosioci ženski članovi domaćinstva. U novijem periodu ova delatnost se ponovo tržišno aktuelizuje svojim vezivanjem uglavnom za turističke usluge. Primeri: pletenje, kukičenje-heklanje, izrada narodnih nošnji.

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

Uslužne delatnosti

Prisutne su u svakoj već navedenoj kategoriji. Podrazumevaju uglavnom delatnosti održavanja i popravke prethodno proizvedenih predmeta u okviru istog zanata. U novije vreme je kod nas i u Bugarskoj mnogo izrazitija potražnja za zanatskim uslugama nego zanatskim proizvodima. U isključivo uslužne delatnosti mogli bi se računati recimo berberski zanat ili kopanje bunara.

Redak je slučaj da pojedinačni zanat pripada samo jednoj od pomenutih kategorija i obično se prožimaju različiti aspekti delatnosti u okviru jednog zanata. Na primer, izrada prehrambenih proizvoda jednim delom bi mogla spadati u tradicionalne zanate, a delimično i u uslužne delatnosti. Izrada ćilima, tapiserija i drugih umetničkih tkanja je delom tradicionalni zanat, a delom umetnički u savremenom smislu reči.

S druge strane, izrada pojedinačnih predmeta i proizvoda može obuhvatati više zanatskih tehnika (na pr. izrada kućinjave košulje od konoplje).

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

UVOD

Istorijski gledano, zanatstvo je jedan od prvih uredjenih vidova poslovanja a i u danasnje vreme zauzima jako vazno mesto u ekonomijama mnogih država. Pojavom industrijalizacije i proizvodnje artikala za masovnu upotrebu zanatstvo gubi na zastupljenosti usled ogranicavajućih faktora kao sto su visok input zbog velike cene materijala za mali broj proizvedenih jedinica, niska produktivnost usled vremena potrebnog za izradu upotrebnog predmeta i specifičnog pristupa i opreme u proizvodnji, kao i visoke cene finalnog proizvoda. Veliki industrijski sistemi su iskoristili usled resursa koji su im na raspolaganju u smislu kapitala, ljudskih resursa, rasprostranjenih kanala prodaje, marketinške metode što jedan tradicionalni zanatlija nije u mogućnosti da isprati jer se proces nabavke proizvodnje i plasmana najčešće svodi na jednog čoveka jer ili nema finansijskih mogućnosti niti raspoložive kvalifikovane radne snage. Međutim u vremenu velike zasićenosti tržišta proizvodima za masovnu upotrebu lošeg kvaliteta i porekla ponovo se otvara tržišna niša za specijalizovane zanatske proizvode. Ovaj reverzibilni proces se može naročito primetiti u visoko razvijenim ekonomijama gde je potražnja za unikatnim predmetima zanatske izrade u stalnom porastu. Ono sto je problem sa ekonomijama u tranziciji kao sto su Srbija i Bugarska sto se taj proces jos uvek nije desio iako je 90-tih godina došlo do sunovrata industrije a ove države nisu jos uvek prepoznale potencijal i pružili podršku razvoju malih porodičnih zanatskih manufaktura i kao biznisa i kao mogućnost za promociju tradicionalnih vrednosti koje su mogle da budu valorizovane kroz kulturnu i turističku ponudu ovih zemalja. Društveni i ekonomski procesi tokom proteklih decenija i zanemarivanje zanatstva kao važne ekonomske grane zapostavilo je obrazovanje kadrova sto je dovelo do gotovo odumiranja većeg broja zanata a i za one koje jos uvek funkcionišu teško je naći adekvatan kadar jer sistemi obrazovanja ne prepoznaju ove zanate ili ne postoji interesovanje za školovanje u ovim sferama pa tako imamo jedino prenošenje znanja sa kolena na

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

koleno putem odnosa majstor –šegrt što je u vremenu kad je zanatsvo većinski bilo zastupljeno bilo dovoljno ali danas svakako nije.

Današnje tradicionalno zanatstvo prema postojećim pokazateljima većim delom je u zoni sive ekonomije ili je hobi koji može doneti dodatni prihod a ne kao što bi trebalo da bude , pravno uređen mali biznis pa se usled toga svodi na uličnu prodaju, u manjem obimu obuhvaćen je internet, galerije , prodavnice suvenira itd. a sve u zavisnosti od angažovanja i organizovanosti zanatlije,kao i prisustvo na specijalizovanim sajmovima i tradicionalnim lokalnim manifestacijama.U regionima obuhvaćenim ovom Strategijom u jako zanemarljivom broju postoje dobro razvijeni zanatski biznisi sa adekvatnim radioničkim, prodajnim prostorom i razgranatom bazom kupaca. Svetlu tačku predstavlja saradnja Ovi načini prodaje su ujedno i jedini vidovi promocije i marketinga ovih proizvoda. Osim toga ponekad posluže lokalnim institucijama ili turističkim poslenicima kao sredstvo promocije kulturnog nasledja i tradicionalnih vrednosti odredjenih regiona.

Na osnovu gore iznetih činjenica i u okviru projekta “ Stvaranje preduslova za oživljavanja tradicionalnih zanata u prekograničnom regionu” je jasno dijagnostifikovana potreba izrade Strategije i akcionog plana za oživljavanje tradicionalnih zanata u prekograničnom regionu Niš- Srbija i Ćustendil i Pernik – Bugarska radi stvaranja pretpostavki za razvoj zanata kao ozbiljne ekonomske grane, koja će sveobuhvatnom analizom problema , identifikovanjem ključnih pitanja kao i definisanjem konkretnih mera i projekata pomoći da tradicionalno zanatstvo zauzme odgovarajuće mesto u društveno ekonomskom razvoju gore navedenih regiona u Srbiji i Bugarskoj i podstaći dalju uspešnu saradnju i razmenu iskustava kako bi tradicionalno zanatstvo postalo budućnost a ne daleka prošlost.

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

METODOLOGIJA I PROCES IZRADE STRATEGIJE I AKCIONOG PLANA

U nastavku, sledi predložena metodologija rada i proces strateškog planiranja za izradu Strategije i Akcionog plana za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu Niš, Pernik, Čustendil.

STRATEŠKO PLANIRANJE je sistemski proces utvrđivanja racionalnih potreba uz kombinovanje dugoročne perspektive – vizije, misije i ciljeva i kratkoročnih mera – projekti koji se mogu sprovesti u predviđenom roku, najčešće do 5 godina. Metodologija rada za potrebe strateškog planiranja neophodna je u cilju obezbeđivanja jasnog razumevanja šta je potrebno uraditi kako bi se: postigli željeni razvojni ciljevi i programi u lokalnom, regionalnom nacionalnom i međunarodnom kontekstu, konsenzusom odredili projekti i prioriteta uz poštovanje mogućnosti postojećih i alternativnih resursa na mere koje su od najveće koristi kao i dostupnosti izvora finansiranja za realizaciju istih. Metodologija izrade Strategije i Akcionog plana za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu Niš, Pernik, Čustendil bazira se na participativnom pristupu bitnih aktera i principima ravnomernog razvoja potencijala i sadržaja usklađenih sa nacionalnim i međunarodnim smernicama. Proces izrade Strategije i Akcionog plana biće u trajanju od 3 kalendarska meseci od dana zaključivanja ugovora. Rok predviđen projektnim zadatkom je optimalni rok za izradu sektorske strategije. Time će se obezbiti sistemski i integrisan pristup rešavanju problema i / ili nedostataka u oblasti starih zanata u prekograničnom regionu Niš, Pernik, Čustendil uključujući timski rad bitnih i stručnih aktera date oblasti i mogućnosti da se postigne konsenzus u vezi predloženih mera i akcija koje treba preduzeti u petogodišnjem periodu.

PARTICIPATIVNI PRISTUP jeste uključivanje zainteresovanih strana u proces kreiranja vizije i izbora ciljeva, programa i projekata za oživljavanje starih zanata. Svojim učešćem, zanatlije, asocijacije i komore zanatlija, škole, turističke organizacije kao i organizacije za podršku biznisu su sigurni da su njihovi predlozi obuhvaćeni strateškim planom a lokalna samouprave i državne institucije u Srbiji i Bugarskoj će imati podršku koja podržava sadržaj strateškog dokumenta. Participativno planiranje sektorskog razvoja je trajan proces koji obezbeđuje dogovor oko odabranih pravaca razvoja. Diskusije su deo procesa participativnog strateškog planiranja i one obezbeđuju konačnu saglasnost. Uz nezavisnu i nepristrasnu

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

fasilitaciju, participativan pristup omogućiće: a) učešće bitnih aktera kroz izbor članova Radnog Tima kako bi se obezbedio balans svih bitnih aktera koji svako u svom domenu deluje i/ili utiče na razvoj starih zanata: b) razumevanje i usaglašenost oko svih koraka i elemenata procesa strateškog planiranja – što znači da su svi akteri razumeli zadatke i izazove na isti način; c) zajedničko definisanje vizije i ciljeva oživljavanja starih zanata na osnovu analize postojećeg stanja i stepena razvoja starih zanata c) analize internog i eksternog tipa o prednostima, slabostima, mogućnostima i pretnjama daljeg razvoja starih zanata, kao i participativno praćenje realizacije konkretnih mera i akcija definisanih planom.

ANALIZA DOSADAŠNJEG STANJA U OBLASTI STARIH ZANATA je dokument koji sadrži sve najbitnije statističke i opisne podatke. Izradjeni dokument Procene sadasnjeg stanja za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu izradjen od strane Bugarskog Partnera na projektu i njegovo razumevanje od velikog je značaja ne samo za potrebe strateškog planiranja već se podaci koriste i u druge svrhe – npr. privlačenje investicija, izrada sektorskih strategija, itd. Ovaj dokument, sa statističkim podacima iz oblasti projektnog zadatka kao i analiza ankete koja bude sprovedena među ključnim akterima koji deluju u oblasti starih zanata, moći će da se napravi presek postojećeg stanja i stepena razvoja starih zanata Niša, Pernika i Čustendila i što će biti preduslov za, kasnije definisanje vizije, ključnih oblasti proizvoda i usluga, ciljeva i programa koji će biti precizirani dvogodišnjim Akcionim planom oživljavanja starih zanata u datom periodu od pet godina.

DISKUSIJA SA KLJUČNIM AKTERIMA U SEKTORU STARIH ZANATA - od velike je važnosti da u proces strateškog planiranja budu uključeni svi akteri koji deluju u oblasti starih zanata. U ovom slučaju, bitno je ispitati njihove potrebe, uzeti njihovo mišljenje o tome šta je sve neophodno promeniti, unaprediti i na koji način bi se poboljšali uslovi za oživljavanje starih zanata u Prekograničnom regionu . Ključni akteri iz oblasti starih zanata su pravi izvor informacija, najbolji poznavaooci slabosti, nedostataka, mana i najbolji izvor za predlaganje mera koje treba predvideti strateškim planom.

DEFINISANJE KLJUČNIH RAZVOJNIH OBLASTI U SEKTORU STARIH ZANATA
– prilikom definisanja ključnih oblasti, članovi Komisije moraju imati na umu sledeće

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

segmente datog sektora i to: **A) Ključni proizvodi i usluge**: na osnovu postojećeg stanja i statističkih pokazatelja kao i potencijala i mogućnostima alternativnog razvoja starih zanata sadržaja biće sačinjen presek proizvoda i usluga u Nišu, Perniku i Čustendilu. Saglasnost na utvrđene proizvode i usluge starih zanata daće članovi Prekograničnog Radnog Tima za strateško planiranje; **B) Model rasta** – Model rasta u oblasti starih zanata biće usaglašen sa članovima Prekograničnog Radnog Tima za strateško planiranje; **C) Analiza i plan konkurentnosti** – Analiza i plan konkurentnosti biće usaglašeni sa članovima Prekograničnog Radnog Tima za strateško planiranje D) **Marketing plan**, čije će integralni delovi biti pozicioniranje proizvoda i usluga iz oblasti starih zanata u prekograničnom regionu Niša, Pernika i Čustendila.

INTERNA I EKSTERNA ANALIZA KLJUČNIH OBLASTI ZA OŽIVLJAVANJE STARIH ZANATA - SWOT kao preduslov strateškog planiranja. Strateški plan se mora osloniti na lokalne i prekogranične osobenosti i potencijale (korigovati slabost, izgraditi se na prednostima i iskoristiti mogućnosti). SWOT je tehnika koju ćemo primeniti u toku strateškog planiranja u cilju a) objektivnog sagledavanja unutrašnjih problema (slabosti) iz različitih segmenata i prednosti sa kojima zajednice raspolažu na početku procesa strateškog planiranja i b) sagledavanja šansi na državnom i međunarodnom nivou u cilju realizacije potreba i mera kao i sagledavanje pretnji, tj. rizika koji bi mogli predstavljati prepreku u realizaciji mera i akcija za oživljavanje starih zanata u Nišu, Perniku i Čustendilu.

DEFINISANJE STRATEŠKE MISIJE I VIZIJE OŽIVLJAVANJA STARIH ZANATA – strateška misija i vizija omogućavaju postizanje dogovora o smeru akcionog plana koji će kao celina uticati na razvoj date oblasti i novi imidž prekograničnog regiona tokom narednih pet godina. Strateška misija i vizija povezuju celokupan strateški plan u jednu celinu i izražavaju filozofiju i principe na kojima će počivati strateški plan. Baziraju se na definisanim ključnim pitanjima i Prekogranični Radni tim za strateško planiranje će se voditi strateškom misijom i vizijom tokom daljeg toka procesa strateškog planiranja i konkretne razrade.

DEFINISANJE CILJEVA, PROGRAMA I PROJEKATA / AKCIONOG PLANA OŽIVLJAVANJA STARIH ZANATA U PREKOGRANIČNOM REGIONU NIŠ, PERNIK, ČUSTENDIL – strateški ciljevi će pomoći Prekograničnom radnom Timu za strateško planiranje da jasno utvrdi mere i akcije koje je neophodno preduzeti u periodu od 5 godina. Akcioni plan, sadržaće konkretne programe i projekte, projekciju vremenske

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

dinamike, nosioca i partnera u projektu/ima i izvorima finansiranja za realizaciju projekata iz akcionog plana. Takođe, vremenska dinamika akcionog plana biće definisana kratkoročnim i dugoročnim planovima realizacije projekata i to će biti urađeno na osnovu kriterijuma unapred utvrđenih sa članovima Prekograničnom radnom Timu za SP kao i prioritizacija projekata. Na kraju procesa izrade Strategije i Akcionog plana za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu Niš, Pernik, Čustendil, Prekogranični Radni Tim za strateško planiranje i Naručilac posla dobiće paket preporuka i mehanizama za realizaciju, praćenje i realizaciju strateškog i akcionog plana.

PROCES STRATEŠKOG PLANIRANJA JE OBUHVATIO:

- 1. Organizovanje procesa strateškog planiranja (sastanci sa Naruciocem Projekta, zainteresovanim stranama, zanatlijama i institucijama iz Niša, Pernika i Čustendila koje su uključene u izradu Strategije, formiranje Prekograničnog Radnog tima za sveobuhvatnu izradu strateškog plana).*
- 2. Uvodni sastanak predstavlja Okrugli sto u Nišu održan u okviru projekta „Stvaranje preduslova za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu, uvod u strateško planiranje i predstavljanje procesa izrade strateškog plana). Konferencija za pisane i elektronske medije.*
- 3. Procena trenutnog stanja za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu izradjena od strane Bugarskog partnera na projektu, analiza i obrada podataka).*
- 4. Pregled postojećeg stanja i stepena razvoja, definisanje ključnih oblasti, diskusija za obradu interne i eksterne analize / SWOT ključnih oblasti, definisanje strateške vizije).*
- 5. Definisanje programa, projekata i prioritizacija projekata istih.*
- 5. Priprema nacrtu Strategije i Akcionog Plana za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu 2014-2019*

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

Pristup u izradi Strategije i Akcionog Plana za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu 2014-2019

- Raspoloživa literatura, dostupni dokumenti, zakonski okvir u prekograničnom regionu
- Koriscenje medjusobnih i iskustava drugih zemalja
- Egzaktni podaci pribavljeni od predstavnika tradicionalnih zanata kao i zanatskih udruženja i komora
- Definisanje problema i artikulacija mera putem diskusije sa relevantnim činiocima (obrazovne ,kulturne , turisticke institucije, predstavnici organa vlasti i institucija za podršku biznisu
- Raspoloživi ljudski i materijalni resursi za ostvarivanje akcionog plana kao integralnog dela strategije

Sadržaj Strategije za oživljavanje tradicionalnih zanata u prekograničnom regionu

1. Predgovor
2. Ciljevi Strategije i Akcionog Plana za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu
3. Definicija, podela i vrste zanata
4. Uvod
5. Metodologija izrade Strategije i Akcionog Plana za oživljavanje starih zanata u prekograničnom regionu
6. Istorijski prikaz ,opis stanja i problema sadržan je u Aneksu 1
7. Definisanje ključnih pitanja
8. Misija i ciljevi
9. SWOT Analiza (Snage, Slabosti , Šanse, Pretnje)

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

10. Definisanje ključnih pitanja

11. Mere i projekti za ostvarivanje Strategije

12. Akcioni Plan (Dvogodišnji)

13. Aneks 1 Procena sadašnjeg stanja za oživljavanje tradicionalnih zanata u prekograničnom region

U pripremi izrade Strategije za oživljavanje tradicionalnih zanata u prekograničnom regionu autori su se susreli sa nedostatkom materijala i informacija koji bi pružili uvid u stanje u ovoj oblasti. Osim pojedinih zakonskih regulativa u Bugarskoj i pravilnika o klasifikaciji zanata u Srbiji , kao i odredjenih monografija i kataloga izdatih od lokalnih udruženja zanatlija i ustanova kulture ne postoje relevantni statistički ni egzaktni podaci o ovoj materiji kao ni sektorski strateški dokumenti, o broju i vrsti zanatlija što znatno otežava realno sagledavanje stanja i potreba kad se radi o tradicionalnim zanatima. Usled toga , metodologija izrade strategije je nešto izmenjena u odnosu na tradicionalni pristup, iako je primenjen participativni pristup uključenjem svih relevantnih aktera u njenu izradu na čemu će I biti fokus u cilju prikupljanja neophodnih informacija od onih koji se neposredno bave ovom oblašću. Strategija će se osloniti i na nedavno izradjenu Procenu sadašnjeg stanja oživljavanje tradicionalnih od strane Bugarskih partnera kao i postojeću zakonsku regulativu, što će uz diskusiju sa relevantnim predstavnicima institucija koje imaju ulogu u oživljavanju starih zanata pomoći definisanju I artikulaciji mera za razvoj. Osim toga biće uvaženi i principi UNESCO-ve Konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa iz 2003 godine kao i nacrt Evropske konvencije o zaštiti starih I tradicionalnih zanata iz 2006 godine.

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

MISIJA

Strategija ima za misiju razvoj i očuvanje tradicionalnog zanatstva u prekograničnom regionu kroz uključivanje i osnaživanje zanatlija, i edukaciju i animiranje mladih za tržišnu proizvodnju rukotvorina. U cilju očuvanja tradicionalnih tehnika izrade rukotvorina i kulturnog nasleđau prekograničnom regionu Niš/Pernik/ Čustendil, Srbije i Bugarske kroz medjusobnu kao i saradnju sa relevantnim institucijama i organizacijama strategija će definisati modalitete za razvoj zanatstva, očuvanje postojeće kulturne baštine, pružanje obuke, obezbeđivanje izvora prihoda i stručne pomoć proizvođačima rukotvorina, graditi liniju modernih i ekskluzivnih proizvoda zasnovanih na tradiciji u prekograničnom regionu obuhvaćenim ovom strategijom.

VIZIJA

- Očuvanje kulturnog nasleđa i tradicionalnih tehnika u izradi rukotvorina
- Proširivanje znanje i sposobnosti velikog broja proizvođača rukotvorina u cilju povećanja kvaliteta i prodaje tradicionalnih rukotvorina,
- Obogaćivanje turističke ponude kroz osmišljavanje unikatnog suvenirskog programa
- Razvijanje robnih marki i plasmana proizvoda kroz marketinške aktivnosti,
- Mogućnost samozapošljavanja i ostvarivanja prihoda za proizvođače rukotvorina,
- Zalaganje za poreska oslobođenja, podsticaje i subvencije za proizvođače rukotvorina,
- Organizacija grupa u privredne subjekte.
- Razmena znanja, iskustava, dobre prakse i rukotvorina u prekograničnom regionu kao i organizacija događaja za promociju tradicionalnih rukotvorina.

*Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,
CCI Number 2007CB16IPO006*

SWOT ANALIZA

SNAGE

- Duga tradicija i znanje u proizvodnji proizvoda starih zanata i rukotvorina
- Potencijal za razvoj atraktivnih turističkih destinacija i potencijal za razvoj specijalizovanih ponuda
- Dobra ponuda proizvoda kvalitetene izrade

SLABOSTI

- Nedovoljno uređena zakonska regulativa i nepostojanje sektorskih i krovnih strateških dokumenata
- Relativno mali broj stranih turista u regionima obuhvaćenim Strategijom,
- Ograničene mogućnosti za promociju na lokalnom i međunarodnom tržištu,
- Ograničena upotreba interneta i drugih oblika elektronske komunikacije,
- Relativno mali broj turističkih destinacija za plasman proizvoda,
- Nizak nivo prihoda
- Ograničena potražnja na domaćem tržištu i domaćih turista,
- Mala ulaganja u inovacije i dizajn kako bi se osavremenili postojeći proizvodi,
- nedovoljno razvijena svest o značaju i mogućnostima razvoja zanatstva
- Nedovoljna institucionalna podrška i infrastruktura

MOGUĆNOSTI

- Pozitivni trendovi potražnje za autentičnim proizvodima kao rasta turizma na svetskom nivou što omogućuje veći obim prodaje ;

*Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,
CCI Number 2007CB16IPO006*

- Unapredjenje internet portala za online prodaju i promociju autentičnih proizvoda,
- Uspostavljanje robnog znaka za autentičnost proizvoda u
- Upotreba autentičnih proizvoda kao zvaničnih poklona lokalnih i državnih institucija
- Sprovođenje obuke i animiranje za izradu proizvoda starih zanata namenjene nezaposlenim, ženama i mladima naročito u ruralnim krajevima u prekograničnom regionu

PRETNJE

- Uvoz jeftinijih proizvoda starih zanata,
- Nedostatak interesa mladih za nastavak ovog vida proizvodnje,
- Niska svest o potrebi očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa u javnosti,
- Neuvažavanje potreba i očekivanja turista,
- Nelojalna konkurencija,
- Nedostatak sredstava za podršku

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

Moguća rešenja

Vidljivo je da su problemi sa kojim se suočavaju stari zanati danas višestruki i deluju duži vremenski period, a pod uticajem ekonomske krize njihovo dejstvo je postalo još razornije. Iako je lista problema dugačka, svi problemi mogu se svrstati u nekoliko grupa:

1. Nekonkurentnost proizvoda starih zanata
2. Ograničen pristup tržištu
3. Nedovoljna promocija starih zanata
4. Nedovoljna podrška

Nekonkurentnost proizvoda starih zanata

1. Postojeća zakonska rešenja kao i lokalne odluke nisu u funkciji razvoja oblasti starih zanata niti je uređuju na adekvatan način.

Izmjenom i unapredjenjem postojeće zakonske regulative kako u Srbiji tako i Bugarskoj otklanjanjem uočenih nedostataka i implementacijom na lokalnom nivou uz uvažavanje pozitivnih iskustava drugih zemalja , otvoriće se mogućnost snažnije podrške institucija oblasti starih zanata.

2. Pored pomenutog ne postoje stručno utvrđeni standardi kvaliteta na osnovu kojih bi se utvrđivao kvalitet i autentičnost proizvoda starih zanata. Zbog nepostojanja standarda kvaliteta omogućena je prodaja proizvoda koji ne oslikavaju uvek kulturnu tradiciju prekograničnog regiona .

Dosadašnja zakonska rešenja nisu prepoznala značaj proizvoda starih zanata kao krajnjeg rezultata, već je pažnja usmjerena na propisivanje poslova koji se smatraju starim zanatima. U težnji da sačuvaju svoje stare zanate mnoge države zahtevaju da proizvodi budu posebno obeleženi kao „proizvod starog zanata“. Time su kupci zanatskih proizvoda sigurni da kupuju autentični proizvod u koji su utkani

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

viševekovna tradicija i iskustvo. Sertifikovanjem proizvoda otvara se mogućnost finansijske podrške iz domaćih i međunarodnih izvora za zanatlije koji zadovoljavaju postavljene kriterijume što do sada nije bilo moguće.

3. Ne postoji organizovana obuka zanatlija kojom bi se pružila obuka postojećim i budućim zanatlijama kako bi postigli i održali uspostavljeni standardi kvaliteta.

Prenos znanja na nove generacije prepušten je zanatlijama i to mahom članovima porodičnog domaćinstava koji se, i pored svih prepreka, odlučuje na nastavak porodične tradicije.

Potrebno je aktivnije promovisati i sprovoditi obuku za stare zanate kako za one koji se žele baviti profesionalno tako i za amatere i školsku omladinu. Time bi se obezbedilo očuvanje znanja i veština koje te zanate čine, proširenje kruga lica koja se bave ovim zanatima, profesionalno ili amaterski i omogućilo novo zapošljavanje naročito u ruralnim sredinama za mlade, nezaposlene, žene i druge kategorije stanovništva.

4. Postojeći proizvodni procesi su zasnovani na tradicionalnim tehnologijama koje ne uvažavaju najnovija dostignuća a proizvodi nisu prilagođeni zahtevima modernih kupaca .

U procesu izrade je potrebno implementirati tehnološka rešenja koja će uticati na smanjenje troškova izrade čime će se uticati na održivost starih zanata. Izradu i dizajniranje proizvoda je potrebno provoditi u saradnji sa dizajnerima kako bi se oni prilagodili modernim zahtevima tržišta.

Ograničen pristup tržištu

1. Većina zanatlija je usmerena samo na plasman proizvoda na lokalnom tržištu u direktnom kontaktu sa kupcima, čime nisu iskorištene mogućnosti i prednosti modernih načina tržišne konkurencije.

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

Korištenje interneta za prodaju i promociju proizvoda starih zanata te povezivanje sa turističkim organizacijama nameće se kao način prevazilaženja ograničenja lokalnog tržišta. Promotivne akcije i prezentacije o prednostima ovakvog načina komunikacije treba da razbiju predrasude i strahove zanatlija te da omoguće njihovo uključivanje u moderne trendove. Inicijative za obuku zanatlija treba da se pokrenu jer same zanatlije u većini imaju ograničen pristup informacijama o prednostima koje donosi Internet i mogućnostima da se na ovaj način prošire kanale prodaje. Komunikacija sa poslovnim i socijalnim mrežama omogućava šire tržište, poboljšanje kvaliteta i dizajna proizvoda kroz inovacije i omogućava internacionalizaciju poslovanja. Na ovaj način omogućava se pristup većem broju potencijalnih kupaca i dobavljača uz smanjenje troškova oglašavanja, izbegavanje raznih vrsta posrednika i jačanje veze sa dijasporom koja je važan segment tržišta za proizvode starih zanata.

2. Suočeni sa poplavom industrijskih proizvoda i globalizacijom turisti nisu više zadovoljni samo razgledanjem prirodnih lepota, građevina i kupovinom proizvoda koji nisu odraz jedinstvenosti te turističke destinacije već su u potrazi za novim iskustvima i autentičnim proizvodima.

Kreiranje atraktivnih turističkih destinacija i njihovo kombinovanje sa autentičnim zanatskim proizvodima i uslugama je trend u turizmu i predstavlja ključ za privlačenje turista. Unapređenje saradnje zanatlija i turističkih organizacija omogućiće dodatnu prodaju proizvoda stvaranjem specifične turističke ponuda sa jedinstvenom „pričom“ za svaku turističku destinaciju čime će se dodatno privući turisti a time i tražnja za proizvodima starih zanata.

3. Trenutno ne postoji objedinjena internet prezentacija proizvoda starih zanata gde bi se na jednom mjestu prezentovali stari zanati. Postojeće prezentacije nisu sveobuhvatne niti sadrže sve relevantne podatke. Uspostavljanjem jedne internet prezentacije u prekograničnom regionu objedinile bi se sve informacije vezane za

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

stare zanate te omogućilo prezentovanje zanatlija i njihovih proizvoda, naročito onih koji su certifikovani što bi bio značajan iskorak u traženju novih tržišta. Za efikasno učešće u turističkoj ponudi a i razvoju zanatstva uopšte, vrlo je važno da sve Internet prezentacije koje su u funkciji promocije zanatstva i turizma budu međusobno povezane i stalno dopunjavane sa novim sadržajima.

Nedovoljna promocija starih zanata

1. Značaj starih zanata za privredni razvoj, zapošljavanje i očuvanje kulturne baštine nije u dovoljnoj meri prepoznat niti podržan što je rezultat dugogodišnjeg zapostavljanja ove oblasti privređivanja. Međutim, i same zanatlije su svojom nezainteresovanošću, neprilagođavanjem modernim tokovima i nepovezivanjem, su doprinijele stanju u kome se sada nalaze.

Bolje organizovanje preduzetnika koji se bave ovim zanatima je način da se zanatlije aktivno uključe u procese donošenja strateških odluka u pogledu razvoja, podrške, marketinških i promotivnih aktivnosti na svim nivoima.

2. Nedovoljno razvijena svijest o značaju starih zanata potpomognuta je nedovoljnim promotivnim aktivnostima i jedan je od glavnih problema sa kojima se suočava ova oblast privređivanja.

Potrebne su kontinuirane javne kampanje kako bi se podigla svest stanovništva, popularisalo zanatstvo odnosno stari zanati, održavanje manifestacije regionalnog i lokalnog karaktera koje su dobra prilika za promociju i prodaju proizvoda starih zanata, zatim promocije u školama kroz organizovanje radionica namijenjenih djeci i mladima te obuke iz pletenja, grnčarstva i drugih zanata koje će omogućiti čuvanje tradicije i prenos znanja.

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

Takođe, neophodna je izrada analiza, studija, publikacija i stručnih radova sa fokusom na stare zanate i njihovo očuvanje koje mogu značajno uticati na vidljivost starih zanata kao i izradu programa podrške.

Nedovoljna podrška

1. Zbog neprilagođavanja novim trendovima zanati nisu atraktivni što je dodatno umanjilo interes mladih za istim, jer ne vide perspektivu u bavljenju starim zanatima. S tim u vezi potrebno je zainteresovati mlade za zanatstvo kako bi se znanje prenosilo sa generacije na generaciju. Očuvanje starih zanata nije moguće bez proširenja kruga lica koji se, profesionalno ili amaterski, bave ovim zanatima.

Evropska iskustva pokazuju da je podrška države i drugih zainteresovanih strana neophodna kako bi se sprečilo dalje propadanje i gašenje starih zanata. Isto tako, relativno skromna podrška može omogućiti smanjenje nezaposlenosti i siromaštva naročito u nerazvijenim i ruralnim sredinama. Pružanje podrške kroz poreske olakšice, garancije za kredite, podrška za nabavku opreme i nastupa su samo neki vidovi podrške koji mogu pomoći održivost i očuvanje starih zanata.

2. Izrada kvalitetnih poslovnih planova je preduslov za obezbeđivanje finansijske podrške za projekte namenjene starim zanatima iz budžetskih sredstava a naročito za apliciranje za sredstva iz evropskih fondova. Same zanatlije ova znanja ne poseduju, što ih ostavlja daleko od moguće pomoći.

Obuka iz pisanja projekata za zanatlije, od strane stručne osobe u za podršku preduzetnicima mora biti kontinuirana.

Predložene mere za očuvanje starih zanata

Iz gore navedenog može se zaključiti da je potrebno obezbediti autentične proizvode starih zanata i njihovo promovisanje savremenim oblicima komunikacije potencijalnim

*Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,
CCI Number 2007CB16IPO006*

kupcima uz uvažavanje zahteva probirljivog tržišta, što je moguće ostvariti sprovođenjem

sljedećih mjera:

1. Jačanje konkurentnosti proizvoda starih zanata
2. Unapređenje pristupa tržištu
3. Unapređenje promocije starih zanata
4. Jačanje podrške namenjene starim zanatima

Stečena iskustva i rezultati analize, prikazani u vidu predloženih mera i aktivnosti ponuđeni su svim zainteresovanim institucijama, organizacijama, udruženjima na provođenje u skladu sa njihovim mogućnostima i razvojnim planovima. Nosioci aktivnosti u

okviru svojih nadležnosti su: Zanatsko-preduzetničke komore, Privredna komora, Muzeji i ustanove kulture, Turističke organizacije, jedinice lokalne samouprave, udruženja građana i asocijacije preduzetnika uz podršku resorno nadležnih institucija.

Navedene aktivnosti će se realizovati u skladu sa raspoloživim sredstvima , budžetima opština i gradova , sredstvima organizacija i udruženja i iz sredstava međunarodnih projekata.

1. Jačanje konkurentnosti proizvoda starih zanata

- Donošenje novih pravilnika i odluka na lokalnom , regionalnom i centralnom nivou kojim bi se definisala podrška zanatlijama kao i delatnosti i poslovi koji se smatraju starim zanatima, umjetničkim zanatima i domaćom radinošću sa inoviranom listom zanata,
- Izrada zaštitnog znaka koji bi proizvode našeg zanatstva učinio prepoznatljivim a kupcima garantovao autentičnost i kvalitet,

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

- Uspostavljanje stručnog tela za sertifikaciju proizvoda koji ispunjavaju zahtjeve u pogledu autentičnog izgleda, načina i kvaliteta izrade organizovanje
- Kontinuirana obuka za profesionalno bavljenje delatnošću starih zanata kako bi se podstaklo novo zapošljavanje, naročito u ruralnim sredinama,
- Organizovanje radionica, kurseva i obuka za školsku omladinu ili amatersko bavljenje djelatnošću starih zanata
- Pružanje podrške implementaciju tehnoloških rešenja koja će uticati na smanjenje troškova izrade i poboljšavanja dizajna proizvoda

2. Unapređenje pristupa tržištu

- Uspostavljanje objedinjenog i prekograničnog internet portala za promociju proizvoda starih zanata naročito onih koji posjeduju certifikat o kvalitetu,
- Organizovanje obuka i prezentacija za zanatlije u korištenju računara, interneta te mogućnostima promocije i prodaje proizvoda,
- Revitalizaciju starih građevina, gradskih cjelina i područja i otvaranje specijalizovanih mesta za prezentaciju i prodaju proizvoda starih zanata,
- Povezivanje organizacija turističkih organizacija i zanatlija u prekograničnom regionu u sprovođenju marketinških i promotivnih aktivnosti kao i organizaciji prodajno promotivnih manifestacija.

2. Unapređenje promocije starih zanata

- Podsticanje i pomaganje rada udruženja i drugih neprofitnih organizacija koje se bave zaštitom i unapređenjem starih zanata;
- Organizovanje i provođenje promotivnih kampanja i manifestacija republičkog, regionalnog, prekograničnog i lokalnog karaktera,

Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme,

CCI Number 2007CB16IPO006

- Podrška nastupima zanatlija na domaćim i međunarodnim manifestacijama, izložbama
- Organizovanje savetovanja, stručnih skupova, izrada publikacija, stručnih radova, sprovođenja istraživanja na temu starih zanata

4. Jačanje podrške namenjene starim zanatima

- Donošenje programa podrške namijenjenih starim zanatima, na svim nivoima vlasti,
- Izrada projekata za apliciranje na sredstva iz evropskih i drugih fondova namijenjenih starim zanatima,
- Obuka iz pisanja projekata za zanatlije, stručnih osoba u komori i drugim organizacijama,
- Obuka za izradu biznis planova kao osnov za dobijanje bespovratnih i komercijalnih grantova i kredita
- Organizovanje tradicionalnih prekograničnih prodajnih i stalnih izložbi starih zanata na kojoj bi kupci bile institucije, jedinice lokalne samouprave i druge organizacije kao i građani.